

Петър Г. Вълков (Благоевград)

НЕРЕФЕРЕНТНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ЛИЧНО ИМЕ

Наред с узуалната употреба на личните имена с присъщия им минимален сигнификат поради доминацията на идентифициращата и индивидуализиращата им функции в говорната практика се срещат и немалко употреби на онимични единици с индивидуални конотации. Явлението е известно като нереперентна употреба на личните имена¹. В случая става дума за ЛИ, което може не само да обозначи определено лице или предмет от действителността, но и да даде информация за негови свойства и качества, пренесени върху друг денотат. Например, топонимите Камерун, Хаваите, Куба обозначават не обекта на първичната си номинация, а други обекти: Самоков, бойните части, Рилското корито (или по точно с. Пороминово). С присъщите черти на разширените си сигнификати новите названия участват в друго ономастическо пространство². В създадения нов онимичен контекст³ тези образувания функционират паралелно или в конкуренция със заварените стари названия, а, от друга страна – с индивидуалните си конотации допълват характеристиката на съответното място. Преносът се осъществява по аналогия или подобие. Оказионализъмът *Камерун* функционира със семите си “отдалеченост”, “затътеност”, “нецивилизованост”. Вторичната номинация е дело не на местното население, а на войниците, служещи в тамошния гарнизон. Същото важи за *Хаваите* и *Куба*, като в последното название се влага известна ирония – антифразис на веселието, разпуснатостта и безгрижието на кубинската бохема до революцията от 1962 г., с отправка към местните нрави.

В същата функция спорадично се наблюдават и топонимите Тексас и Индия. Пример: “И тука е една Индия”, “Не ми се говори за побоищата, станахме Тексас”. В разглежданата транстопонимизация е налице контаминация на две склонности – обозначаване на конкретен обект

наред с родово понятие. Амбивалентността на тези прояви поражда подвижен контекст – отделните словоупотреби са съотносими към конкретния обект, към самите себе си (словото спрямо себе си) и не на последно място към опита на общността, която ги ползва (пресупозиции). Полифункционалността и полисемантичността на речевите прояви в разговорната практика за сетен път доказват, че само в мъртвите езици няма жаргон⁴.

Материалът с нереферентна употреба на лично име е събран от говорната практика на Благоевград с наличния конгломерат от непрестижни сфери на общуване. За ономастиката от значение е да се анализират тези прояви на семантическа контаминация с различните склонности на възникване и употреба на отделните онимични единици. Деонимизацията се разглежда в прагматичен аспект, където от значение са фактори на общуването, комуникативни изисквания, традиция. Доминантен маркер в този процес е опозицията денотация – конотация.

За удобство на описанието ще се разгледат отделните склонности. В повечето случаи е видна трансонимизация – антропонимическа и топонимическа. Наред с посочените примери – *Индия*, *Камерун* и др. се срещат с преноси на основата на метонимията: “Разлог, как си?”, “София, не ме ли чуваш” – към лицето се обръщат с името на родното място. Преобладават употреби на основата на паронимията, където онимичните единици пазширяват асоциативния си кръг и влизат в нови семантични отношения. По облик са като личните имена, функционално са по-близо до апелативите: *Бонка* (хиляда лева – 1000 – бон), *Стоянчо* (100 лв.), *Сухарто* (сухо – пари), *Дъртанян* (стар), *Шарко* (от “шарко – парко”), *Папайос* (папане – ядене), *Идеал Петров* (добре, идеално), *Матилда* (пиян – “Гледам го вчера – Матилда, пълен гипс”), *Авантакис*, *Муфтаджиян*, *Левченко*, *Откаченко*, *Будалейко*, *Сивчо* (сифилис), *Грбчо*, *Бегайчо*, *Лапалома*, *Гмуцарела*, *Бабет* (бабичка). За шавливи моми: *Митка*, *Литка*, *Дашка*, *Давка*. Вътрешната форма на повечето онимични единици е прозирна и в общуването е достатъчен минимален контекст, за да се разберат, но в други случаи на основата на пресупозициите възникват трансформации в няколко степени. Изразът: “И тя е Джани” за член на друга общност е с нулева конотация, но за тукашните – *Джани* иде от *джанка*, сиреч – *слива*, метонимия за женски полов орган, та и вулгарното “сливка-миризливка”. “Той е *Педро*, *Линко*, *Веско*” – за хомосексуалисти: *педер*, *педераст*; *Линко-Вазелинко*, *Веско-*

Веселин, Вазелин. “Вчера много Гроздан Николов” – подразбира се, че са пили ракия, иронията е с името на местен завод, но в случая с “И той е Ракаров” има две отпратки: крадец, пипа с ръка; ръкоблудие. По-особени са случаите като *Нюхачев, Бъркачев, Скубачев, Драскачев*, където също на основата на паронимията тези форми назовават конкретно лице, но функционират и като отглаголни съществителни за назоваване на деяние. Например: “Около нас много Нюхачев”, сиреч – много слухтене, нюхане. В този порядък трябва да се отбележи и сборът от вицове с имена от чужд произход, чиято омонимична връзка с домашните думи на основата на народната етимология предизвиква осмиване: *Якошиба, Цеденбал, Минет Кадриева, Несебе Османова, Тадеуш Смрадигъзец, Куренцов, Белокуров* и др. Важното е, че се търсят форми, които наподобяват лично име, а с прозирната си вътрешна форма атакуват стегнатостта на проприалната семантика, връщайки облика на личното име към изходния апелатив. Един чудесен пример за онагледяване на единството и борбата на противоположностите – преливането между структура и функция. Друга склонност е иронията: *Снежанка* – за мургав човек, *Херкулес* – за слаботелесен, та и паронимичното *Перкулес, Хубавинка* – за неугледна жена.

Типични примери за неререферентно използване на лично име са: *Донка, Сашко, Пенчо, Драганка, Ленче, Янко, Ел Греко, Димитър Общи, Голата маха*. В изброения порядък: игра на карти, следващите за *пенис, другото за женски полов орган наедно с* Катя, Катето – от катеричка, Ленче – от гръцките затвори за хомосексуалисти пр. Да разгледаме примера: “Още не съм влязъл в стаята, а тя на кревата Голата маха”. Както и другаде, тук оказионализъмът *Голата маха* се среща в непрестижни сфери на общуване, от друга страна – от словосъчетанието изпъква “голата” и то носи логическото ударение, като подчертава неочакваността в променения контекст. Същото е положението при *Димитър Общи* (дете от случайна полова връзка). Възникването на тези образувания е породено от стереотипите на фолклора – Цветко – Петко за страх, Киро на кирия, Бежанова майка не плаче и др., също така и модели от тайните езици⁵: Райко – слънце, Гого – нож, Бончо – вълк, Стефо – пенис, немци – клинци. Последният пример бележи типологията на явлениято неререферентна употреба, днес в Благоевград на селяните викат *чехи*, на помаците *ацтеки, шерти, баски*, на рускините – *наташки*. Опора се намира и в славянските езици⁶: *Богданка* –

копелица, *Марфа* – задник, *Яков* – участъков милиционер, *Батуса* – Москва.

От изложението възниква един въпрос, защо именно с лично име се назовават предмети и явления? В новия онимичен контекст се актуализира сигнификатът на изходната онимична единица за обозначаване на свършено различен денотат. С промяната на функцията си новите названия се вметват в друго семантично поле. Изборът на облик на лично име е обясним – избягват се двусмислици, като се разчита на основната функция на ЛИ да идентифицира и индивидуализира, т. е. става дума точно за това и за нищо друго. От друга страна, ролята на фоновите знания⁷, стереотипите⁸, пресупозициите⁹ и не на последно място склоността за ономатизация на света, датираща от дълбока древност¹⁰. Например етнонимът *чехи* следствие на деонимизацията в градската говорна ситуация на Благоевград обозначава погражданени селяни. Обикновено тези казационализми се употребяват в позиция на субект в изказванията с индивидуалните си конотации и функционират неререферентно, семантически и конструктивно са достатъчни, за да могат да бъдат разбрани еднозначно без необходимите уточнения на значението. В тази позиция името изисква предикат, който да е ориентиран не към особеностите на денотата, а на по-нататъшното детайлизиране към сигнификативното съдържание на собственото име. В обратния случай, когато името е сигнификативно ориентирано в позиция на субект, а предикатът е денотативно ориентиран, се получават двусмислици. Пример за първия случай: “Чехите са гола вода” и за втория: “Чехите пият уиски”.

Типологията на явлениято *неререферентно използване на личното име* би разширила обсега си в съпоставителен план с материал от славянските езици, диалектите, художествената литература, като се разграничават случаите на деонимизация и трансономизация, отчита се опозицията денотация – конотация с възможните ѝ неутрализации и се подчертава, че доминиращ белег на тези езикови прояви е разширеният обем на сигнификата на изходната онимична единица, с който могат да се обозначават различни денотати.

БЕЛЕЖКИ

¹Л. И. Василевская. Синтаксические возможности имени собственного. – В: Лингвистика и поэтика, М., 1979, с. 136–147. Фр. Джустини. Неререферентные показатели имени нарицательного. – В: Новое в зарубежной лингвистике,

XV, М., 1985, с. 498–512

- ²А. В. Суперанская. Общая теория имени собственного. М. Д973, с. 138–148, Теория и методика ономастических исследований. с. 9.
- ³В. Бланар. Семантика на собствените и нарицателните имена. В: Развитие на българския език от IX до XX в. С., 1989, с. 114. Ст. Георгиев. Семасиологични проблеми на собствените имена. – В: Състояние и проблеми на българската ономастика. В. Търново, 1990, с. 108.
- ⁴К. Чуковский. Живой как жизнь. М., 1982, с. 177–178.
- ⁵И. Иванов. Българска диалектология. Пловдив, 1994, с. 176–178.
- ⁶Т. Н. Кондратьева. Метаморфози собствененого имени. Казан, 1983, с. 31, 73, 108 и др.
- ⁷А. Н. Крюков. Фоновые знания и языковая коммуникация. – В: Этнопсихоллингвистика, М., 1988, с. 21.
- ⁸Р. Т. Белл. Социоллингвистика. М., 1980, с. 54.
- ⁹А. Бейкер. Пресуппозиция и типы предложений. – В: Новое в зарубежной лингвистике. XVI, М., 1985, с. 406–419.
- ¹⁰В. Н. Топоров. Из области теоретической топониматики. – ВЯ, 1962, No. 6.
- ¹¹Л. И. Василевская, цит. съч. с. 145.